

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פר' צו שבת-הגדול תשפ"ג

הדברים נמסרו ביום ביום ר' עש"ק פר' ויקרא ב' ניסן תשפ"ג

ברכת האילנות

איזה ענין מיוחד מבטאת ברכת האילנות? | האם מברכים רק פעם אחת בשנה, או אפשר אף מספר פעמים? | מהו גודל כוחה של ברכה זו, שיש להזדרז ולברכה? | האם יברכו כל הציבור יחדיו, או אחד יברך בקול ויוציאים בברכתו? | האם מברכים בשבת ויום-טוב? | האם נשים מברכות? | האם מברכים על אילנות סרק? וכן על אילנות מורכבים? | כיצד ינהג קטן שיגדיל בניסן?

את ניצוצות הקדושה שנפלו בקליפות ומתקן אותם, ומוציאים ממסגר ומחזירם למקורם, וחוזרים הנשמות המתקונות לגן עדן. ולכן יש ליתן את הדעת על מצוה זו ולברך, וזריזין מקדימים למצוות (פסחים ד' ע"א), והיינו מיד בראש חודש ניסן, או למחרתו.

מרן אמו"ר זצ"ל סיפר פעם באחד משיעוריו על רבה של דמשק הגאון רבי יעקב ענתבי זצ"ל, צדיק יסוד עולם ומקובל גדול, ובכל ברכותיו היה מכוין על פי הסוד, ופעם הלכו לגינה אחת בחודש ניסן ובירכו ברכת האילנות, וכשבאו לשנה האחרת לא נתנו להם רשות להכנס ולברך, ושאלו מדוע אינך נותן לנו לברך, השיב להם השומר, כי בשנה שעברה אחרי שבאתם לכאן וברכתם, כל העצים כולם נבלו והתייבשו, שכל ניצוצות הקדושה נמשכו ע"י הברכה והעצים התייבשו. ולמדים אנו מכך את גודל הכח של ברכת האילנות.

'ברוב עם - הדרת מלך'

מה טוב לברך ברוב עם, שיצטרפו עשרה אנשים ויעשו כולם אגודה אחת, כנסיה לשם שמים, לצאת ולברך ברכת האילנות בכוונה הראויה, ואם אין אפשרות לברכה במנין, ישתדל לכל הפחות לברך בשלשה או בשנים, אבל לא יחיד בלבד. וטוב שאחד יברך הברכה בקול רם, משום 'ברוב עם הדרת מלך'. בגמרא (ברכות נג ע"א) מבואר שבאופן שאחד מברך ומוציא את הרבים ידי חובה, בזה מקיימים ברוב עם הדרת מלך, וכך מבואר בשולחן ערוך (סי' רצ"ד) לענין ברכת 'בורא מאורי האש' שאחד מברך וכולם יוצאים ידי חובה. וכן כתב הגאון מוילנא (סי' רכו"ט) כי לענין ברכת האילנות שעדיף שאחד יברך וכולם יצאו ממנו ידי חובה.

אולם במקומות שלא הכל בקיאים לכיין להוציא ידי חובה ולכיין לצאת ידי חובה, כמו כל דין שומע כעונה, השליח-ציבור יברך בקול רם וכל הציבור יאמרו אחריו מילה במילה בלחש, כמו שאנו נוהגים בליל יום הכיפורים שהשליח ציבור מברך בקול רם ברכת 'שהחיינו' וכל הקהל אומר עמו יחד מילה במילה בלחש, וכפי שכתב המגן אברהם (סי' תרי"ט סק"ג), וכן פסק הגאון רבי זלמן בשו"ע הרב, וכן מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רצה סק"ה) לענין ברכת הבדלה שאין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כשרוצה לברך לעצמו, ולא ניתן להכריחו

שאלה: כידוע בחודש ניסן מברכים ברכת האילנות. האם יש להקפיד לברך ברכה זו דוקא בראש חודש? והאם יש להקפיד לברך ברכה זו דוקא על האילנות שמחוץ לעיר? והאם נשים חייבות בברכה זו?

'ליהנות בהם בני אדם'

תשובה: בגמרא (ברכות מג ע"ב): היוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבליים, שמוציאים פרחים, מברך 'ברוך אתה ה' אמו"ה שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם', וכך לשון הרמב"ם (פ"י מהלכות ברכות ה"ג) והטור והשו"ע (סי' רכו). ותיקנו חכמים ברכה זו, לפי שהוא ענין הבא מזמן לזמן באופן מחודש. אדם רואה עצים יבשים שהקב"ה הפריחם במשך החורף, וברא בעולמו אפילו דברים שאין בהם הכרחיות לחיי האדם, כמו פרי האילנות, שאפשר לעולם גם בלעדיהם, והקב"ה ברא גם אותם כדי ליהנות בהם בני אדם, ולכן אין מברכים על זרעים וירקות, עגבניות וכדו', שהם הכרחיים קצת לבני אדם, אנשים רגילים לאכלם, אבל על אילנות שהם באים להנות בני אדם, על כך מברכים פעם בשנה.

אחת בשנה

דעת הראב"ה (סימן קט) מברכים כמה פעמים בשנה, והביא דעה הסוברת שמברכים רק פעם בשנה, אבל הוא אומר שלא נהירא, ומסתבר שהוא מתכוון שרואה את האילנות מלבליים פעם בשלושים יום, ועל זה מברך. אולם אין הלכה כמותו, אלא כדעת המרדכי (ברכות פ"ז), הגהות מיימוניות (פ"י מהלכות ברכות אות ט), ספר הפרנס (סי' שצו) ועוד ראשונים, שאין מברכים אלא פעם בשנה. ובדרך כלל הוא בסוף חודש אדר, כל חודש ניסן ותחילת חודש אייר.

'זריזין מקדימין למצוות'

בזוהר הקדוש (פרשת בלק, דף קצו ע"ב) מבואר שכאשר אדם מברך ברכת האילנות הוא עושה חסד גדול עם הנשמות המגולגלות באילנות, ומחזירן לשורשן העליון, והזוה"ק מרבה לדבר על נשמות שלא זכו להכנס לגן עדן ועל ידי הברכה מתקנים אותם, ולכן כתב שיש להזדרז לברך ברכת האילנות, וכמו כן כל ברכה שמברך בכוונה על פירות ומאכלים, 'בורא פרי העץ' ו'בורא פרי האדמה', הוא מברר

מיקום האילנות

טוב לברך ברכת האילנות על אילנות הנטועים בגינות ובפרדסים שמחוץ לעיר, אך אינו מעכב, ואם יש סיבת טירדא או חולשה, וכל שכן מפני חשש ביטול תורה, יכול לברך גם על אילנות שבתוך העיר. הרואה אילנות מלבליין בחצר חבירו, יכול לברך אף שאינו נכנס לחצר, כל שרואה את הפרחים, ואם חבירו נותן לו רשות להכנס לחצרו, עדיף שיכנס לחצר ויברך סמוך לאילנות, אך אינו מעכב.

ברכה על אילני סרק

אין לברך ברכת האילנות אלא על אילנות של מאכל שיש בהם פרחים, אבל אילני סרק שאין מוציאים פירות אין לברך. אך מי שטעה וברך ברכת האילנות על אילני סרק, בדיעבד יצא ידי חובה ושוב אינו יכול לברך יותר על אילני מאכל. ויש אילני סרק שמוציאים פירות הראויים למאכל, כגון צנוברים, שהם ראויים לאכילה, אבל עיקר האילן הוא אילן סרק, יש בזה מחלוקת, יש אומרים שאין שייך לברך עליהם 'להנות בהם בני אדם', כי אין עיקרו לכך. וכן אילנות ורדים שהם ראויים למרקחת, ויש בהם ריח טוב, יש אומרים שאפשר לברך עליהם ברכת האילנות, ויש חולקים, ולכתחילה יש להימנע מלברך, ואם אין לו אילנות אחרות וחושש שיפסיד המצוה יברך.

ועץ לימון, אפשר לברך עליו, אם רואה פרחים, אף שאין הלימון עשוי לאכילה בפני עצמו, מכל מקום כיון שראוי לאכלו על ידי שימתקו בסוכר או בסלט וכיו"ב, ניתן לכתחילה לברך עליו ברכת האילנות.

ברכה על אילנות רבים

אם אין לפניו אלא אילן אחד של מאכל, יכול לסמוך על הפוסקים המקילים בזה ולברך על אילן אחד, אולם לכתחילה עדיף לחפש מקום שיש שם לפחות ב' אילנות מאכל. וכן אפשר לברך על אילנות של מין אחד, ואין צריך שיהיו ב' מיני פירות, כגון עץ לימון ותפוז, ומכל מקום המברך על מיני אילנות הרבה, הרי זה משובח.

אילנות מורכבים

ישנן אילנות מורכבים מין בשאינו מינו, יש אומרים שאין לברך עליהם ברכת האילנות 'להנות בהם בני אדם', שהרי קיומם הוא נגד רצון הבורא, והאין ישב את הקב"ה ויברך אותו על דבר שנעשה נגד רצונו?! ויש חולקים ואמרים שהברכה היא על כללות הבריאה, ולכן יכול לברך על אילנות מורכבים. ולהלכה הרוצה לסמוך על סברא זו, כגון שאין לו אילנות אחרים אלא מורכבים, אין למחות בידו, ויכול לברך. ומכל מקום הבא לשאול האם לברך אם לאו, מורים לו שלא יברך, כיון שנעשו נגד רצון הבורא יתברך וספק ברכות להקל.

קטן שיגדיל

קטן שיעשה בר-מצוה במהלך חודש ניסן, ימתין מלברך עד שיהיה בר-חיובא, שאם יברך לפני כן, הרי אינו חייב חיוב גמור אלא מדין חינוך. ואפילו אם יגדל בתחילת חודש אייר וידע שימצא אילנות מלבליין בתחילת חודש אייר, ימתין ויברך כשיהיה בר חיובא. אבל אם יודע שעד שיגדל כבר לא יהיו אילנות מלבליין, יברך לפני כן אפילו שעדיין אינו בר חיובא גמור אלא רק מדין חינוך.

לצאת ידי חובה מהשליח ציבור, וכן כתב בשלמי צבור (דף שכ ע"ג), פתח הדביר (סוף סי' רעג) ועוד, ולכן אם רואה שאין הציבור בקיאים לכוין לצאת ידי חובה, וגם הש"צ אינו בקי לכוין להוציא ידי חובה - אחד יברך בקול רם והשאר יברכו עמו בלחש. אבל אם הציבור יודע לכוין לצאת והשליח ציבור להוציא - הוא יברך ויוציא את כולם ידי חובה, משום 'ברוב עם הדרת מלך'.

ברכת האילנות בשבת ויו"ט

מותר לברך ברכת האילנות בשבת וביום טוב, ואין לחוש ולגזור פן ישכח ויתלוש מפרחי האילנות בשבת, ואין לנו כח לגזור גזירות מדעתנו, כמו שכתב הרא"ש (פ"ב דשבת, סימן כד) שמיום חתימת התלמוד אין כח לאף חכם, כגודל ארזים גובהו, לגזור גזירות מדעתו, ולכן אין גוזרים שמא ישכח ויתלוש מפרחי האילן, כי אין נוגעים באילן, אלא רק רואים ומברכים, וכמובן אם יש שם פרחים, אבל אם נשרו הפרחים אי אפשר לברך, צריך שיהיו קצת פרחים שאז יהיה אפשר לברך עליהם ברכת האילנות.

ואמנם לכתחילה אם אפשר יברכו ברכה זו בימות החול, אבל אם יש חשש שהציבור יפסיד את הברכה, שמתאספים בשבת ראש חודש והולכים כולם אחרי התפילה ומברכים, ואם לאו חלקם לא יברכו ברכה זו, אין להחמיר ולחוש לדברי המקובלים שלא לברך ברכה זו בשבת ולהפסיד את הברכה לחלק מהאנשים, והחכם צריך לדעת מתי להחמיר כמו הקבלה ומתי לא, ולכן בכהאי גוונא יברכו ברכת האילנות בשבת. וכן אם שכחו לברך בשבת ראש חודש, והגיע יו"ט של פסח ויש ציבור גדול, יזכו אותם לברך ברכת האילנות ביו"ט.

המקובלים חששו בזה משום איסור בורר, אבל כבר האריכו בזה האחרונים, שלפי הפשט אין אנו חוששים לדברים אלו, ויש לנו כלל גדול, שכאשר נחלקו הפשטנים עם המקובלים, הלכה כהפשטנים, כך כתב רבינו אליהו מזרחי - הרא"ש, וכן כתב הרדב"ז - שהיו לפני כ-500 שנה - שתמיד כשיש מחלוקת בין הפשטנים למקובלים הלכה כהפשטנים, זו עיקר התורה שלנו, שניתנה לרוב העם, ורק השרידים אשר ה' קורא שעושים כל מעשיהם על פי הקבלה, יעשו כן, אבל רוב העם היושב בציון, האברכים ובני הישיבות והבעל-בתים, אין נוהגים כהקבלה, וגם בדבר זה אין צריך לחוש לקבלה. וכן כתב מהרי"י אלגאזי בשלמי ציבור (דף רל"ב ע"ג), ובשו"ת החתם סופר (או"ח סי' נא) כתב שהמערב פשט וקבלה, עובר על איסור זורע כלאים. ורק במקומות שכתב ה"ה הזה"ק במפורש יש לחוש לדבריו, שהוא התנא רבי שמעון בר יוחאי, משא"כ בסתם דברי המקובלים נגד הפשטנים, הלכה כהפשטנים.

נשים - האם מברכות?

גם הנשים תברכנה ברכת האילנות, שאין ברכה זו נחשבת כמצות עשה שהזמן גרמא, למרות שמברכים את זה בחודש ניסן, וכמו שכתב בטורי אבן (מגילה כ ע"ב) דלא מקרי מצות עשה שהזמן גרמא אלא מצוה שאינה נוהגת בכל זמן מצד עצם המצוה, והכי נמי יש לומר שהטעם שנקבע לברך בחודש ניסן, לפי שכך היא המציאות שהאילנות פורחים בחודש בניסן ואינן פורחים בזמן אחר.